

AZ alábbiakban Walther néhány verse olvasható a rövidesen megjelenő magyar nyelvű összkiadásból. Az itteni ízlést úgy válogattam össze, hogy érzékelhető legyen Walther költészetének sokszínűsége. Walther versei középkori kéziratokban maradtak fenn. Ezekben még nem létezett az általunk megszokott, humanista eredetű központozás. Minden strófa majuszkulával, azaz nagybetűvel kezdődik, és lezáró díszítménnyel végződik. Vagyis minden strófát egy-egy mondatnak tekintett a másoló. (M.L.)

Összefonódó taggal

Friuntliche lac

Összefonódó taggal

fekszik egy lovag húha milyen daliás
egy hölgy karjaiban látja virrad
rózsaszínű fénnel dereng a felhő
a hölgy így szól szavában bánata feljő.

„Átkozott légy te nappal
miattad a kedvesem maradni nem bírhat
amit szerelemnek mondunk gyötrelm óriás.”

„Édes galambom

te csak ne búslakodj

el kell búcsúznom mindkettőnknek így lesz a jó
a hajnalcsillag sápad a többi égi fővennyel.”

„Drágám kérlek még ne menj el
ne beszélj búcsúzkodó hangon
ettől a kedvem gödörbe zuhanó
miért sietsz? az nem jó nekem sehogy.”

„Úrnóm ha erre törekszel

na jó még maradok

mit szeretnél mondd el hamar

nehogy ránk nyisson a felügyelet.”

„Drágám az fáj hogy az idő csak most siet
amíg majd velem ismét lefekszel
addig a kedvesed falat kapar
jöjj vissza gyorsan mert elszáradok.”

„A helyzet óvatosságra int
nincs aki ezellen gyógyírt ad
úrnóm ha távol vagyok tőled egy napig is
a szívem itt marad veled.”

„Drágám a kedvemért azt cselekedd
hogy minél hamarabb eljössz megint
és kérlek addig se légy hozzám hamis
jaj de szép jaj de kár most már én is látom hogy pirkad.”

„Úrnóm sürget az idő
engedd meg hogy távozzam tőled
jóhíred miatt el kell tűnnöm
a hajnali dalra már rázendített az őrség.”
„Drágám mit tegyünk? nincs más lehetőség
menj ha a búcsú el nem kerülhető
kár hogy távozásodat el kell tűrnöm
Isten akitől kaptam lelkemet óvjon téged.”

„Mit használ a piros virág
ha tőled el kell válnom
édes rózsám a többi virágszál nem kell nekem
csak annyi mint a kismadár hideg téli napon.”
„Drágám ezért én is sírok de nagyon
ez nekem is fájó szomorúság
ki tudja az időt nélküled meddig tengetem
feküdj vissza neked is jó lesz nekem se kell sajnálnom.”

A lovag végül elinalt
vágyakozástól volt esendő
otthagya úrnőjét aki sírásban tört ki
bár előzőleg annál jobb volt a kedve
most így szól. „Aki arra vetemedne
hogy elharsogja a hajnali dalt
az mától fogva kedvemet rontja lelkemet gyötri
itt fekszem szerető nélkül én kielégületlen nő.”

L 88,9

A vers a „hajnali dal” (Tagelied) műfajába tartozik, amelyben a szerelmesek, az újlatin lírai hagyományhoz igazodva, leleményesen panaszozzák, hogy a virradat miatt el kell válniuk.

Walthernek ez az egyetlen ránk maradt Tageliedje (kollégái többet is írtak, Reinmar von Hagenau a műfaj specialistája volt). A versben kétszer is előfordul a műfaj neve, az

ötödik és a hetedik strófában; a második esetben biztosra vehető, hogy ironikus önreflexióról van szó. A szakirodalom jól érzékelhető lebecsüléssel tárgyalja Walthernek ezt a kiemegző remekművét: konszenzus van róla, hogy a „hajnali dal” műfajában Wolfram von Eschenbach felülmúlhatatlan, hozzá képest Walther hajnali dala halvány és jelentéktelen. Nem vitatom, hogy Wolfram von Eschenbach hajnali dala a középkori német költészet legkiválóbb alkotásai közé tartozik, a versolvasót lenyűgözi monumentális költői képeivel (Kálnoky László kitűnő fordítása számos antológiában megtalálható), csak hogy Walthert nem a költői képek érdekelték, hanem a verset átható intenzív erotika. Ellentétben a későbbi korszakok (például a rokokó) erotikus költészetével, ebben nincs malackodás, csak testi-lelki szenvedély van. Viszont aki az erotikus jelenetézést nem veszi észre, annak a Minnesang közhelyein kívül nem sok marad a versből.

A vers formailag is párját ritkító bravúr. A bonyolult rímképlet (ABCDDACB) önmagában is érzékelteti az ölelkező, összefonódó kezeket, lábakat, egybeket. Ezenkívül pontosan érzékelteti az adott helyzetet: a lovag, aki a szerelmes éjszaka során az egész világról elfeledkezett, rájön, hogy hajnalodik, és neki el kellene húznia a francba. Úrnője viszont még nem jutott el az orgazmusig, és ezt (joggal) sérelmezi. A lovag másodszor is nekirugaszkodik (erről szól a harmadik versszak), és most már élvezetben részesíti a hölgyet, de aztán hiába öltözik fel, nem tud ellenállni a (nyilván gyönyörű) fiatal nőnek, harmadszor is nekiesik, és kész csoda, hogy ép bőrrel szabadulhat, nem verik agyba-főbe az apa vagy a férj szolgálai. A helyzet egyszerre fenséges és szánalmas, nem hiányzik belőle sem a tragikum, sem a báj és a humor.

Az első kritikái Walther-kiadás közreadója, Karl Lachmann, időrendi és logikai szempontokra hivatkozva, felcserélte az ötödik és a hatodik strófát. Ezáltal kioltotta a vers második felének drámai feszültségét. Nem ez az egyedüli eset, hogy – egy elvont koncepcióhoz ragaszkodva – Lachmann először elrontja, majd leértékeli Walther költeményét. Megoldását sokan átvették, köztük az 1961-es magyar kötet összeállítója, Keresztury Dezső is.

A vers előző magyar fordítója Weöres Sándor volt. Aligha kell hangsúlyoznom, milyen nagyra becülöm Weöres költői életművét és műfordítói teljeseítményét egyaránt. Mégsem hallgathatom el, hogy ez a magyarítás iskolapéldája annak, milyen könnyen elvérezhet a fordító, ha nincs birtokában a kellő szövegértésnek. Weöresnek lett volna érzéke mind az erotikához, mind a szituációteremtéshez, de egyszerűen nem értette meg a verset, és ezáltal nem segítette ki a rendelkezésére álló költői intuíció sem. Talán a rossz nyersfordítás vezette félre, vagy egy felületes újnómet átköltés alapján dolgozott. Hogy csak egy példát mondjak, mindjárt a vers legelejéről: a „friuntliche lac” szókapcsolatból a „friuntliche” – noha a „friunt” (jóbarát) szóra megy vissza – nem azt jelenti, hogy ‚nyájasan’, hanem azt, hogy ‚szeretkezés közben’. A „lac” pedig, noha a „ligen” (fekszik) ige imperfekt alakja, egyáltalán nem ‚pihen’, mert a lovag sokmindent csinál, de biztosra vehető, hogy közben pihenés helyett belead apait-anyait.

Weöres átültetésében, a Lachmann-féle tördelést átvéve, így hangzik az első strófa: „Nyájasan pihent / egy ifju szép vitéz / kegyes úrnője karján, / s már kelt a virradat / a párás messzeségen / fényét borítva szét. / Az asszony így beszélt: »Nap, miért sietsz odafent? / elűzöd tőlem a párom – / velem mért nem marad? / Amit szerelemnek hívnak, / de hamar bánatba vész!»”

még ne menj el, „war gahest also balde”: a középfelnómet fordulathoz ugyanúgy megvolt az erotikus jelentése, mint mai magyar megfelelőjének.

felügyelet, „huote”: a nők őrzésével megbízott személyzet.

jaj de szép jaj de kár, „owe der ougenweide”: a nő valószínűleg nem a színpompás hajnali felhőt nevezi gyönyörű látványnak, hanem a férfi meztelen testét, amelyet addig nem láthatott az éjjeli sötétség miatt. Most azt fájjalja, hogy mihelyt a hajnali derengés láthatóvá teszi, a férfi máris felöltözik. A hatodik strófából kiderül, hogy a női test látványa legalább ilyen ellenállhatatlan.

az őrség: ezáltal nem a nő felügyeletével megbízott házi személyzet, hanem a polgárőrség. A napszakok eljövételét énekelve volt szokás kihirdetni.

piros virág, „bluome rot”: eufemizmusnak vagy metaforának tekinthető kifejezés.

hideg téli napon: télen nem énekelnek a madarak.

Látjátok-e milyen csodaszép napokat

Muget ir schouwen

Látjátok-e milyen csodaszép napokat
hozott nekünk május hava?
nézzetek világiakat papokat
mindnek eláll a szava
 a május hatalmát figyelvén
 az ember varázslatra gerjed
 akikre öröme kiterjed
 azok közt senki sem vén.

Kezdünk jókedvre kelni
torkunkból zengenek hahók
táncolni kacagni énekelni
de nem vagyunk bunkók se tahók
 jaj annak aki most se víg
 amikor a kismadarak nyomatják
 és legszebb számaikat előadják
 csináljuk mi is így!

Drága május vitát eligazítasz
jó békét akárki megbán-e?
erdőt mezőt megfiatalítasz
virágos rétet pláne
 színre szín gyere gyere
 „az enyém hosszabb!” „az enyém még hosszabb!”
 itt csak jobbak vannak nincs rosszabb
 így verseng virág és lóhere.

Te piros száj mosolyt kire vetsz?
csak ne kacagj!
szégyelld magad hogy kinevetsz
sokat elvettél valamit adj!
 miért örvendesz más baján?
 ó jaj elvesztegettem az időt
 e szép ajak nekem már nem drága sőt
 hogyan lehet ennyire kaján?

Úrnőm az hogy nem tudok örömet adni
csakis a te hibád
melletted tévúton kell maradni
kegyetlen vagy ez a vád!

mitől lettél ilyen gonosz?
hiszen máskor adakozni szoktál!
ha a kedvességből kifogytál
neked is bizonyára rossz.

A bánattól szabadíts meg úrnóm
legyen belőled öröm fakadó
vagy a bút másképp kell legyűrnöm
légy boldogságot adó
hát nem vagy képes körülnézni?
mindenki örül ez a májusi körkép
próbálg már te is egy pici gyönyörkét
előidézni!

L 51,13

A Minnesangra jellemző tavaszdicőítésbe Walther eleinte csak egy kevés, majd nem is kevés iróniát kever. Aztán következnek a merészen erotikus mozzanatok (amelyeket a germanisták nagy része nem hajlandó észrevenni, inkább unalmasnak és közhelyszerűnek minősítik a verset, pedig egyértelmű, miről van szó). A fiatal emberek összeméricskélük hímtagjaikat, majd pedig magukévá teszik a réten található virágokat. A beszélőnek pechje van.

Korábbi magyar fordításról nem tudok.

világiak és papok: azaz mindenki, bárki.

vita: a strófa második feléből kiderül, mi a vita tárgya.

lóhere: a férfitársaság. Ezt a magyar szó még egyértelműbben kifejezi, mint a középfelnémet „kle”.

sokat elvettél: az történhetett, hogy az imádott hölgy a piros szájával leszopta vagy éppenséggel megharapta a beszélőt, aki ezek után nem tud közöszlenni vele, a nő pedig kineveti.

körkép: fordítói lelemény, az eredetiben „diu werlt gemeine” (az egész világ közösen) olvasható.

egy pici gyönyörke, „ein kleine fröidelin”: Walther jellegzetes szóalkotó viccelődése.

Mindig csodálkozom ha egy nőnek

Mich nimet iemer wunder waz ein wip

Mindig csodálkozom ha egy nőnek
tetszem és velem jót tesz
én kellek a benne lakó varázserőnek?
nahát mi volt ez?

de hiszen van neki szeme!
a látásából nem maradt egy csepp?
férfiak közt nem én vagyok a legszebb
ilyet állítani nem illene.

Ha valaki talán füllentett rólam
akkor személyemet megnézheti
szépségemet dicsérte hazug szólam
ha pont én kellek neki
 hogy néz ki a pofám!
 mit mondjak nem valami szép
 ami őbenne él csalóka kép
 ha tetszéssel tud nézni rám.

Ahol ő lakik lehetséges
hogy ezernyi sokkal szebb férfi akad
azon kívül hogy egy kicsit tehetséges
vagyok minden más szépségem elszalad
 tehetségem parányi
 de sokan becsülik
 hogy eljusson az értő emberekig
 rendelkezésre fog állni.

Ha többre becsüli a tehetséget
a szépségnél azért hálát adok
ha erre képes én evégett
tőle mindent elfogadok
 a tisztelet meghajlít alá nyom
 megteszek mindent amit akar ő
 mire jó benne a varázserő?
 magamat úgysis neki szánom.

Beszéljünk a benne lakó varázserőről!
olyan nagy az hogy csordul túlig
szép nő és közrefogja tisztelőkör
öröm és bánat rajta múlik
 hogy még másra is tartogat hatalmat
 azt a fejből kiverheti bárki
 mert csak az ő gyönyörű lelkétől lehet várni
 akár gyönyört akár siralmat.

L 115,30

A büszkén felvállalt férficsúnaság ritka motívum a Minnesangban, és ez a verset önmagában is érdekessé tenné. Erre még ráerősít Walther szerénykedése, amely mögött – természetesen – óriási önérzet áll, akkora, hogy gőgnek is nevezhetjük. Más kérdés, hogy a humor és az önirónia ezt tompítja és elfogadtatja. Ehhez járul a tisztán átlátható gondolati szerkezet, a versben található három kulcsfogalom szembesítése. Ezek: szépség („schoene”), tehetség („vuoge” – a szó sokmindent jelenthet, itt egyértelműen tehetséget vagy hozzáértést) és varázserő („zouber”). A „vuoge” a férfi, a „zouber” a nő osztályrésze, ezáltal a „schoene” hiánya viszonylagossá válik, hiszen varázserő nincs szépség nélkül, tehetség viszont van. Mondja is az utolsó strófa feléneklése, hogy olyan nőről van szó, „diu schoene hat”. A leéneklés viszont azt állítja kissé burkoltan (a költő óvakodik negyedszer is leírni a „vuoge”

szót), hogy a szépséggel felturbózott varázserő kizárja a tehetség meglétét. Ez pedig az úrnő és a női varázs magasztalásának határozott visszavétele.

Szövegfilológiai dilemmák ezúttal nincsenek. Örvendetes módon mind a nagy heidelbergi kézirat, mind a würzburgi daloskönyv ugyanazt az öt strófát hagyta ránk, azonos sorrendben.

A verset előzőleg Képes Géza fordította. Ő egyrészt nem figyelt fel a kulcsszavak fontosságára, és emiatt nála Walther gondolatmenete nem követhető. Másrészt Walther megjátszott szerénykedését valódi szerénységnek hitte. Ezért vannak az ő verziójában ilyen sorok: „Láthat ő száz férfit, szépeket, / mind hős lovagok! / Értem én a szép művészetet, / bár szép nem vagyok. / Hangja száll e húrnak: / halk, szerény költészet ez...” Nos, Walther költészete minden, csak nem halk és szerény.

Minden erény eredete és eredője

Aller werdekeit ein füegerinne

Minden erény eredete és eredője
te vagy úrnónk bizony te a Mérték
boldog akiben megfogam tanításod
nem kell hogy arcát pirítsa szégyen hője
udvarban is útszélien is tudja mi az érték
ezért is mindig tőled kérek tanácsot
hogy tudjam mi a szerelemben a jó fokozat
ha túl alacsony ha túl magas az kárhozat
majdnem belehalok ha alacsony
és ha magas belebetegszem
Mérték nélkül bajba jutok bizony!

Az alacsony szerelem lezülleszt
és az ember hitvány sikert arat
olyan öröm amely utálat és gyötrelmet
a magas szerelem ködképekre dülleszt
és túllő a célon az akarat
ez hívogat ez integet nekem
nem tudom hogy a Mérték mire vár
ha jön szívem szerelme el vagyok veszve már
mihelyt a szemem elé kerül egy nő
hozzám bármilyen kedvesen szól
abból nekem vereségem nő.

L 46,32

Sokféle értelmezési lehetőséget felkínáló, emblematisz költemény. Az alacsony és a magas szerelem, akárcsak az udvar és az útszél jelenthet műfajt is, életstratégiát is. A beszélő,

aki ezúttal igen közel áll Waltherhez, nemcsak a Minnesang és a vágáns költészet között hezitál, hanem azt is jelzi, hogy a fejedelmi udvarban és az országúti fogadóban egyaránt méltó módon akar viselkedni. A túl alacsony és a túl magas szerelem, vágy, udvarlás között álló „jó fokozat” (ebene werben) elérhetetlen ábrándképnek rémlik. Figyelemreméltó, hogy a költő tépelődése közepette nem a megszemélyesített Szerelem (minne), hanem a Mérték jelenik meg legfőbb instanciaként.

A vers előző magyar fordítója Rónay György volt.

erény, „werdekeit”: a hagyományos értelemben vett – azaz különböző antik-pogány és keresztény jellemerőkre utaló – magyar szó szemantikai tartománya nagyjából megfelel az eredetinek.

eredete és eredője: két szóval próbáltam visszaadni a „füegerinne” kifejezést. Így sem tudom érzékeltetni a benne rejlő aktív mozzanatot, sem pedig azt, hogy nőalakról van szó. Nem a Mérték alkotja vagy teremti az erényt, de ő tartja fenn, ő gazdálkodik vele. Az olvasó afféle kulcsárnőt képzeljen el.

majdnem belehalok: nyilván az undorba és a csömörbe.

belebetegszem: a magas szerelemmel járó kielégületlenségbe.

szívem szerelme, „herzeliebe”: jelentheti a szívből jövő vágyat vagy örömet, de magát a szeretett nőt is.

Győzködtek engem az ősz hajúak

Die grisen wolten michs überkomen

Győzködtek engem az ősz hajúak
hogy ilyen nyomorultnak még nem látták a világot
semmi öröme adta magát búnak
ingerült szavam szavukba vágott
ez a siránkozás hazug
akármeddig is hajtogassák
úgysem ez az igazság
így vitáztam velük nem lettem támaszuk
mégis nekik lett igazuk
de már a föld alól kell hogy mutassák.

Szemeim milyen csodára futnak?
aki nálam kevésbé kiváló
sokan vannak nálam sokkal előbbre jutnak
jaj te világ a szénád rosszul álló!
igazságos-e Isten ereje?
egyiknek sok pénzt hoz az évad
másiknak a jó Isten észet ad
a nap alatt ugyanúgy van helye
egy gazdagnak aki hülye
mint nekem aki szegénységéről óbégat.

Amikor boldogok voltunk valaha rég
nem hitték nekem hogy vannak ezek a gondok
közben felnőtt egy új nemzedék
hozzájuk eljut amit mondok
a jó Isten enyhítse
nyomorúságunkat nyomban
és részesítsen irgalomban
keserveinket kisebbítse!
jaj ennél nagyobb gondom nincs-e?
de bizony külön bánatom van.

L 121,33

A tudósok nem tudják, így én sem tudom, mi lehetett Walther külön bánata. (Így szól: „ich han eine sunder leit”.) Annyi biztos, hogy ez a bánat és a hozzá kapcsolódó többi érzelmi nyomaték teszi elevenné a verset, nem pedig a második strófa általánosságban maradó, kissé banális korszakpanasza. Ilyen érzelmi nyomatékot hordoz a mesterien végigcsinált többszöri perspektívaváltás: Walther a régi aggastyánokkal vitázó fiatalemberből mintegy varázsütésre maga is panaszkodó aggastyánná változik. Aztán a harmadik versszakban úgy tesz, mintha elfelejtette volna, hogy a vers elején azokat a gondokat tagadta, amelyeket a vers vége felé tett állítása szerint régebben nem akartak elhinni neki akkori rajongói. És – ismét az ő állítása szerint – akkor voltak boldogok mindannyian, a közönség is, ő is. A letűnt „ősz hajúakkal” folytatott meddő vitáról a magyar olvasónak a kései Kosztolányi juthat eszébe, a „verd a halottak néma sírját” gesztusa.

A vers előző fordítója Kálnoky László volt; remekül szólaltatta meg a régi időkre visszatekintő Walther sóhaját. Így hangzik az ő változatában az első versszak: „Hajtogaták nekem a vének, / hogy sose volt szomorúbb a világ, / sohase volt örömben szegényebb, / s folytattam velük haragos vitát: / papolják bármi gyakran, / nem adhatok hitelt. / Beszédük ingerelt. / Velük így civakodtam, / de csak alulmaradtam, / s közben az év letelt.”

a föld alól kell hogy mutassák: a „lenger denne ein jar” szó szerint ,hosszabb ideje, mint egy éve’, csakhogy a „jar” jelentheti általában az időt és az élet idejét is. Mire a beszélő belátta, hogy az öregeknek igazuk van, addigra ők már rég meghaltak.

Szólt egy tudós öreg

Ein meister las

Szólt egy tudós öreg
álom és üveg
olyan mint a szél
ami a tartósságot illeti
lombok füvek
mind amitől vidámak szivek
(most hogy már nem sokáig él
aki beszél
magában ezt hányja veti)

virágszirom lepergő
piros mező sárguló erdő
madárdal hamar ér szomorú véget
az édes hársak
az enyészetben társak
te Világ rosszul áll a homlok-éked.

Ostoba hit
a világ örömeit
túlságosan becsülni
mert rossz vége lesz
abba kell hagyni amit
eddig műveltem itt
meg fogom keserülni
lelkemnek üdvöt nem szerez
lelkemben rettegő törekvés
helyénvaló a vezeklés
én beteg ember a szörnyű haláltól szorongok
hogyan meggyötör
ha majd a haldoklóra tör
piros arcomat sápasztják halálközeli gondok.

Egy emberi lény
akiben csak bűnre van igény
hogyan térne jobb belátásra?
mitől volnék bizakodó?
miért élne bennem remény?
mióta szememre hull a fény
hogyan a világ dolgaiban lássa
mitől más a rossz mint a jó
azt teszem ami bolondok szokása
puszta kézzel nyúlok parázsba
üvöltésben ördög ujjongását hallom
ezért sok aggodalmam
egyetlen bizodalom
Jézus segít könnyen meghalnom.

Krisztus te szent
erőd engem a bajból kiment?
sokan akadnak
akiket példád vezetett
bár a szívemben volna bent
a hit amely téged követend
olyan gondolataim fakadnak
mintha kisdéd volnék hozzád engedett

